

A vízlépcső ürügyén

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 22. szám, 2019. május 31.

Örömmel és érdeklődéssel olvastam Vargha János hiánypótló cikkét (*Szómágia, ÉS*, 2019/20., máj. 17.). Nála hitelesebben rögzíteni a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer politikatörténetét senki nem tudja – mindez pedig ma már (legalábbis részben) történelem, valóban fontos, hogy az utánunk jövők is ismerhessék. Valójában ezért tartom lényegesnek azt is, hogy néhány gondolattal kiegészítsem visszaemlékezését.

Fontos kifogásom, vitaalapom a cikk kiindulópontját meghatározó, szellemesnek vélt mottó: *„Mi a környezetvédelem? Tájszépészeti szájtepészet.”* A szójáték vitathatatlanul szellemes – csak éppen nem igaz. És tökéletesen alkalmas arra, hogy bagatellizálja mindazokat a – napjainkban lényegében megoldhatatlannak tűnő – konfliktusokat, melyek a *természeti, társadalmi és gazdasági* folyamatok – és érdekek! – között feszülnek.

A vízlépcső körüli viták idején „volt szerencsém” több alkalommal is hallani azokat a vízmérnöki eszmefuttatásokat – a szervezet tevékenységét meghatározó vezetők részéről! –, melyekkel élcelődtek: *„Micsoda gazemberek is voltak mindazok a királyaink, akik a csodálatos tájat elcsúfították Visegrádon a vár építésével! És akkor hogyan vitatható napjainkban a legkorszerűbb, legszebb műszaki létesítmény tájba illesztése?”* Sajtóban olvashattuk a „felkent” vezetők, ítések tapasztalatait az ausztriai vízlépcsőrendszer szemlélét követően, miszerint minden ablakban muskátli van, lehet valami ennél környezetbarátabb? Valójában ezt a gondolatmenetet képviseli, ezt a szemléletet erősíti, aki csupán *„tájszépészeti szájtepészet”*-et lát a környezetvédelemben.

Kedves János, Téged és küzdelmeidet ismerve ezt Te nyilván nem így gondold! Az adott tájban mint természeti tényezők által definiálható és konkretizálható térben természeti, társadalmi és gazdasági folyamatok mennek végbe egymással interaktivitásban. A napjainkban meghatározó – rövid távú – gazdasági érdekek sokasága nem vesz tudomást természeti korlátairól, érdekérvényesítési módszerei és lehetőségei pedig gyakorlatilag kizárólagosak, így tehát a társadalmi döntési folyamatokat *IS* uralják.

A környezetvédelem – a cikk kiindulópontját jelentő mottó poénjával, illetve állításával szemben – a környezeti rendszerekbe történő műszaki beavatkozások harmonizálása kell legyen számtalan konkrétumában, a felszíni és felszín alatti vízháztartási rendszerek kapcsolatától a folyók hordalékszállításán keresztül valamennyi tájalkotó tényező kapcsolatának, interaktivitásának vizsgálatára kell épülnön! (<https://www.tankonyvtar.hu>)

Ez az emberiség egyetlen túlélési esélye – lásd az ENSZ fenntarthatósággal foglalkozó jelentéseit.

A vízlépcső építése körüli „szakmai” és politikai viták rengeteg, az utókor számára is nélkülözhetetlen tanulsággal szolgálnak, a cikk publikálása jó alkalom arra, hogy ezekből néhányra ráirányítsuk a figyelmet.

A környezetvédelem egyik alapvető (és többnyire megoldhatatlan!) konfliktusforrása abból fakad, hogy a társadalminak látszó, valójában gazdasági igények kielégítése a *környezeti rendszerekben* generál változásokat, melyekre *műszaki válaszokat* adnak. Ebben a háromszögben válnak valójában megoldhatatlanná a problémák! Süketek párbeszédeként vitatták humánértelmiségi a vízépitő mérnökök tudását, munkáját, jóakarátát – akik napjainkig is bagatellizálják a társadalom természeti rendszereknek kiszolgáltatott mivoltát, azok jelentőségét. Úgy vélik, a társadalom mai igényeit ők és csak ők tudják kielégíteni – és ebben igazuk van. De abban már nem, hogy vitatják a következmények árát, napjaink faunapusztulását, a környezeti tényezők változásainak katasztrofális következményeiben

kétkednek, korábbi földtani korok pusztulásaira hivatkoznak.

Csak hogy akkor még nem uralta a bolygó egészét a „civilizált” társadalom technokráciája. A tájat meghatározó tényezők – egymással interaktivitásban – folyamatos változásban vannak, ezek következményei az adott térben, a tájalkotó tényezőkben realizálódnak, amelyek az élővilág és a társadalom evolúcióját generálták és meghatározzák. Ahhoz, hogy az élővilág a változásaikhoz alkalmazkodjon, évezredek kellenek, a mindennapjainkat kiszolgáló technika erre alkalmatlan – gondoljunk csak a legegyszerűbbre, egy áramszünetre a felhőkarcolóban vagy informatikai rendszereinkben.

Tájhasználataink, illetve azok következményei egzakt módon értelmezhetők, vizsgálhatók, konkretizálhatók, modellezhető a többszempontú döntéstudomány módszereinek igényével, alkalmazásával. A tervezett, tervezendő műszaki létesítményeknek, beavatkozásoknak nem csupán a gazdasági, de a természeti és társadalmi következményei is értelemszerűen egzakt módon vizsgálhatók – amennyiben erre igény van.

Vargha János egy lényeges problémát nem érintett, ami pedig az ÉS olvasói számára különös jelentőséggel bíró politikai kérdés: a rendszerváltást.

Az 1990 előtt megélt társadalmi rendszer (elvi okokból kerülöm bármely megszokott jelző használatát!) a tulajdonosi igazgatásra épült, melyben – értelemszerűen és kiválóan – koncentrálódott minden releváns szaktudás (és érdek!) a vízügy szervezetrendszerében. Feladatuk volt a társadalom érdekének felismerése, megtervezése, hatósági engedélyezése és megvalósítása. (Lásd: 1964. évi IV. törvény a Vízügyről, a vízgazdálkodás feladata és tervezése, Vt. 3. §: *A tervszerű vízgazdálkodás keretében kell gondoskodni a vizek kutatásáról, feltárásáról, termeléséről és elosztásáról, a vízkészlet és a vízszükséglet közötti egyensúly biztosításáról, a vízkészlet tervszerű hasznosításáról, a víznek a fogyasztás helyére vezetéséről és elvezetéséről, mennyiségi és minőségi védelméről, a vízszint szabályozásáról, a vízi utakról, a vizek kártételei elleni védekezésről, valamint e feladatok célját szolgáló létesítmények, művek és berendezések megvalósításáról, kezeléséről, felújításáról, fenntartásáról és üzemeltetéséről, továbbá az említettekkel kapcsolatos gazdasági, műszaki, tudományos és igazgatási tevékenység ellátásáról.*)

Ebben a szervezetben koncentrálódott ehhez minden szaktudás és jogosítvány, értelemszerűen az erőforrásokkal együtt! Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a meghatározó „ellenzéki” (itt: csupán a vízlépcsőt ellenző!) mozgalmárok többsége és az általuk mozgatott tömegek megfelelő szakismerettel és/vagy információval nem rendelkeztek, az ún. „szakmai” válaszok szaktudása pedig a megvalósításhoz értő és a megvalósításban érdekelt szakapparátus által felismert, átlátott és megfogalmazott műszaki kérdések megválaszolására szűkülhetett. Könnyű volt nekik hiányolni a szakértelmet, bírálni az egyet nem értők korlátait, néha dilettantizmusát! Süketek párbeszéde, a vitathatatlanul nagy tudású műszaki szakemberek a társadalom pillanatnyi igényeinek műszaki megvalósításában látják feladatukat – és nem vitathatjuk el tőlük, hogy sajnos a politikai döntéshozók elvárása is többnyire csak erre korlátozódik!

És hogy mindez mennyire meghatározó, azt jellemzi Fülöp Sándor zöldbudszman JNO-536-2/2010. számú állásfoglalása.

2010-ben, tehát 20-30 esztendővel a Vargha János által felidézett társadalmi viták után még a következőképpen bírálta a tanulmányt: „A Duna ökológiai szolgáltatásai rendkívül széles körűek. A folyó kiemelt jelentőségű ivóvíz-szolgáltatási, mezőgazdasági öntözési szempontból, fontos szerepe van a talajvízszint szabályozásában, de turisztikai, természetvédelmi szerepe is meghatározó. A Duna által nyújtott lehetőségek közül csupán az egyik a hajózás, mely valamennyi ökológiai szolgáltatást figyelembe véve kisebb jelentőségű.” Azt kell tehát lássuk, hogy több évtizeddel e viták, majd a rendszerváltás után még mindig nem alakult ki az a társadalompolitikai struktúra, melyben az állam – a társadalom – valós, hosszú távú érdekeit a többszempontú döntéstámogatás tudományos igényei és receptjei szerint vizsgálnák.

Kedves János – Te már 30 évvel ezelőtt megfogalmaztad, hogy „nem a folyót kell a hajókhoz, hanem a

hajókat a folyóhoz igazítani!”

Valójában közigazgatás-tudományi, illetve politikai alapkérdés: valójában kinek (volt?) a feladata az állam valós és hosszú távú érdekeit képviselni az ágazati érdekekkel szemben?

Kretzoi Miklós (1907–2005) paleontológus már az 1940-es években felismerte, hogy *„napjainkban ugyanolyan faunaváltás tanúi vagyunk, mint a földtörténeti középkor végén. Akkor kipusztultak a hüllők, hogy átadják helyüket az emlősöknek – napjainkban kipusztulnak az emlősök, hogy átadják helyüket az emberfaunának.”*

A kutatók 27 600 gerinces faj létszámát vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy az ember által ismert fajtáknak mindössze a fele létezik. A még fennmaradt fajok 30 százaléka létszám tekintetében szintén csökkenő tendenciát mutat. Egyes fajok a kihalás szélére sodródtak, mások egyes régiókban halnak „csak” ki. Azonban ez a fajta helyi felszívódás „előjáték” a fajok teljes kipusztulásához, mely értelemszerűen társadalmunk életlehetőségeit is megszünteti.

Kretzoi professzor fogalmazta meg 2000-ben, hogy *„a környezetvédelem egésze valójában döntési probléma. A tigris védjük az embertől vagy az embert a tigristől? Avagy hány embert ehét meg egy tigris?”*

Aki végiggondolja, hogy természetes élőhelyén már csupán néhány ezer tigris él szemben a több mint 7 milliárd emberrel, tudhatja, hogy nem is olyan egyszerű a válasz.

Kedves János, a környezetvédelem nem *tájszépészet*, és nem szabad, hogy csupán *szájtépészet* legyen. A homo sapiens faj jövője a tét. És látnunk kell, az, hogy a vízlépcső ügyében még ma sincsenek válaszok a komplex rendszert érintő következmények kérdéseire, nem túl biztató jövőképet tár elénk. És azt is meg kell tanuljuk, hogy a szuszter maradjon a kaptafánál – ne a mérnök akarjon ökológiai és/vagy politikai kérdésekben dönteni, a társadalomért felelős döntéshozó politikus viszont akarjon kérdezni, és tudja, kitől mit.

(A szerző hidrogeológus, kartográfus, környezetvédelmi szakmérnök, az MTA köztestületi tagja)